

Varroatoosi surve mesilasperedele nõuab mesinikult tähelepanu ja tarka tõrjetööd

Kokkuvõte mesindusloengust Karksi-Nuia mesinduspäeval 07.03.2009.a.

Lektor Aleksander Kilk, lektorileping PR-5-1.5-33

Mesindusloeng toimus Eesti mesindusprogrammi raames, mida toetab Euroopa Liit

Teadaolevatel andmetel märgati varroalesta kahjustusi meemesilastel esmakordselt Venemaal Kaug-Idas Primorje ja Habarovski krais, Hiina piiri lähedal 1946.a. paiku. Toonaste teadlaste vahel puhkes äge vaidlus varroalesta ohtlikkuse üle, samuti selle üle, kas hävitada lestad tabandunud mesilaspered ja kehtestada range karantiin. Enamik eksperte soovitas võtta ette lesta bioloogia ja füsioloogia põhjalik uurimine ja alles siis asuda tema vastu võitlema. Vaidlused kestsid kitsamas teadlaste ringis aastaid, kuid suurem hulk mesinikke olid teadmatuses senikaua, kuni eespoolnimetatud parasiit oli hõivanud ka nende mesilad.

Alles siis, kui varroalest oli jõudnud juba Moskva oblasti mesilatesse ja seal suurt laastamistööd teinud, hakati varroatoosist ja selle mesilashaiguse ohtudest ka avalikult rääkima. Peab kohe siinkohal mainima, et varroalesta kiire leviku põhjused ja teed on tänapäevani veel lõplikult selgitamata. Samuti puudub ühtne meetodika varroalesta arvukuse ja mitmesuguste tõrjevahendite efektiivsuse hindamiseks.

Eestisse jõudis varroalest ametlike andmete alusel 1978.a., kuid tegelikult ilmselt 1976.-77.a. Üheks varroalesta leviku teeks arvatakse olevat nakatunud mesilasperede ümberpaigutamine inimese poolt ühest geograafilisest punktist teise. Sellele viitab kasvõi see fakt, et Eestis avastati varroalest esmakordselt Tapa ja Tartu lennuväljade lähedusest, kuhu olid lendurid toonud oma mesilaspered teistest NSV Liidu kaugpiirkondadest. Vaatamata Eestis kehtestatud rangetele karantiinireeglitele ja nn. puhvertsooni loomisele Lääne-Eestis avastati varroalest juba mõne aasta pärast Saaremaal.

Varroatoosi mõjul mesilasperede aja jooksul nõrgenevad ja võivad juba mõne aastaga hääduda. Eelkõige hukuvad varroatoosist tugevasti tabandunud mesilasperede talvel, sest haudmeperioodil kahjustatud ja nõrgestatud mesilastel pole piisavalt elujõudu. Ometi leidub nii Eestis kui mujalgi mesinikke, kes väidavad, et nende mesilaspered ei vaja varroatoosiravi. Nende arvates saavad mesilaspered mitme aasta vältel varroalestade vaoshoidmisega ise hakkama ega vaja mesiniku abi. Küllap märgatakse, et mitteravitatud mesilates on talvine mesilasperede hukkumine tavalisest suurem. Kuid mesinikud ei usu, et selles peaks varroalestasid süüdistama.

Selle taustal oleks sobiv tuua näide ühest eksperimendist, mis tehti Kesk-Ameerikas mõned aastad tagasi. Ühel saarel, kus oli aegade jooksul mesilatest looduslikesse pesakohtadesse elama asunud arvukalt mesilassülemeid, otsustati nii mesilates olevatest kui metsikutest mesilasperedest vabaneda. Selle üheks põhjuseks oli soov taastada saare looduses ja loodustaimede tolmeldamises selline ökosüsteem, nagu see oli enne euroopa mesilaste toomist saarele. Teine soov oli vältida võimalikku tapja-mesilaste sattumist saarele ja nende segunemist metsikult elavate euroopa mesilastega.

Saarel alustati metsikute mesilasperede ja sülemite püüdmise ning eemaldamise programmi 1988.a. See oli töömahukas, kuid efektiivsus jättis soovida – ikka nähti taimede õitel rohkesti mesilasi. Nii tekkis 1993.a. mõte kasutada metsikute mesilasperede vastu “biorelvana” varroalestasid, mida seni saarel polnud. Sealjuures oli katsest loota ka üldistavat teavet selle kohta, kui kaua suudavad mesilaspered varroalestadega koos eksisteerida. Lisaboonuseks oli lootus, et kui mõned metsikud mesilaspered peaks varroalestade pikaajalisele rünnakule vaatamata ellu jääma, siis saaks neid kasutada varroakindlate mesilasperede aretusmaterjaliks.

Katset alustades lasti 1994.a. kevadel poole saare ulatuses erinevates kohtades õitelt püütud mesilastele lahti mõnikümme varroalesta. Vaatluse alla võeti 117 metsikut mesilaspere. Järgneva 2 aasta jooksul ei hukkunud neist ükski pere, kuid 1998.a. jaanuari lõpuks olid kõik vaatlusalused pered hääbunud. Selleks ajaks olid varroalestad saavutanud mesilasperedes sellise arvukuse, et mesilasperede elujõud ja vastupanu rauges.

Varroalestad levisid mesilaste abil kiiresti üle kogu saare. Saarel kasutati metsikute sülemite püüdmiseks erilisi feromoonpüüniseid. Kuid alates 1996.a. ei sattunud püünistesse ühtki sülemit – ilmselt väljendus selles ka varroatoosi hävitav mõju.

Ometi nähti saare erinevates kohtades õitel üksikuid mesilasi veel mitmete aastate vältel. Ilmselt suutsid 2-3 mesilaspere teistest kauem varroalestad invasioonile vastu pidada. Nii näiteks nähti 2000.a. mesilasi veel 9 erinevas kohas 11 korda ja 2002.a. 4 kohas 5 korral. 2004.a. nähti vaid ühtainsat mesilast. See võis olla viimane mesilane-mohikaanlane, kes varroalestad tuleku järel oli seni veel ellu jäänud.

See kaugel maal tehtud katse sunnib arvama, et üldiselt ei suuda mesilaspered pika aja vältel kiiresti arvukamaks muutuva varroalestad populatsiooni survele vastu seista. Hinnanguliselt suureneb Eesti looduslike tingimuste korral varroalestad arvukus mesilasperes aastaga kuni 15-20 korda, mõnel juhul rohkemgi.

Teadlaste hinnangul on varroalestad arvukuse kriitiliseks piiriks mesilasperes augusti lõpus, kui toimub suurema osa talvemesilaste kasvatamine, umbes 2000-5000 lesta. Nii suur lestad arvukus tähendab seda, et haudmeperioodi lõpus on suur osa mesilaspere talvemesilastest lestadest poolt nõrgestatud. Selliste mesilaste elujõud on liiga nõrk, et kevadeni vastu pidada.

Kui aga lestad arvukus peaks augustis ulatuma 6000-10000 piirile, siis selline mesilaspere hukkub sageli juba oktoobris-novembris. Sellise tugeva nakkuse puhul on iseloomulik, et enamus mesilasi lendab hilissügisel tarust välja surema ja hukkunud perest jääb tarusse vaid käputäis surnud mesilasi. Vahel ütlevad mesinikud kevadel tarusse vaadates imestusega, et pere on vist talvel ära lennanud. Pigem on see enamasti liiga arvukaks kasvanud varroalestad asurkonna rünnaku iseloomulik tagajärg.

Varroalestad arvukuse hindamiseks mesilasperes tuleks jälgida kevadel ja kevad-suvel lesehaudet, kaanetades aeg-ajalt peredes mõned lesehaudme kannud lahti, et võimalikke haudmel parasiteerivaid lestasid märgata. Varroalestad eelistavad lesehaudet töölishaudmele, sest pesaruumi äärealadel lesehaudme piirkonnas on temperatuur veidi madalam pesaruumi keskel olevast temperatuurist.

Varroalestad seireks saab edukalt kasutada ka võrkpõhjasid pesaruumi all, loendades läbi võrgu langenud surnud lestasid ja hinnates nende arvukust kesmiselt päeva kohta. Teadlased on seisukohal, et kui haudmes ja mesilastel olevate eluslestad arv on keskmiselt 150-200 korda suurem võrkpõhja alla langenud surnud lestad arvust ööpäeva kohta. Seega kui lestad loomulik suremus ja võrkpõhja alla pudenemine ületab teatud kriitilise piiri, siis tuleks mesinikul võimalikult kiiresti kavandada ja ellu viia varroatoosiravi vastavalt konkreetsetele tingimustele. Eriti oluline on hoida varroalestad arvukus ja haudet kahjustav mõju allpool kriitilist piiri suve lõpus, kui peres algab talvemesilaste kasvatamine.